

הדף היומי

מדרשית הדף היומי

הבית הרוחני שלך

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת ברכות - דף נא

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

האם תמיד יש חשש 'זוגות' בכוסות יין

אמר רב אסי, שלא יברך על כוס פורענות, וביאר רנ"י שהכוונה לאדם ששתה כוס יין בתוך הסעודה ועתה לכוס של ברכת המזון הוא צריך עוד כוס, על כוס זו לא יברך משום 'זוגות' שיש בו חשש מזיקים.

בשיטת"ק ביאר שאין הכוונה דווקא לכוס שניה, אלא ה"ה אם כוס ברכת המזון היא כוס רביעית או שישית וכו'. ובאמת צריך להבין א"כ איך תיקנו חז"ל ד' כוסות של גאולה לבילי הסדר והרי יש חשש זוגות. ובאמת בדבר זה עסקה הסוגיא בפסחים קי, א. ונקדים לכן עוד סוגיא.

בגמ' בב"ב פו, מבואר מעשה שחיפש שליח המלכות את רבה בר נחמני, מבואר בגמ' מ"ב פו, שישב לאכול ולשתות באכסניה וכאשר שתה ב' כוסות ופינו את השלחן, ניזוק מהשדים. ביאר רש"י שהשדים הממונים על הזוגות מזיקים את מי ששותה זוגות (בדומה לרש"י לפנינו ד"ה כוס שט).

המקור לסכנה ב"זוגות" סוגיית הגמ' בפסחים (קט, ב) לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי וכו'. שואל התוס' רא"ש לפי המבואר שם בסוגיא (ק, ב) לאורח מותר לשתות ב' כוסות ואין חשש של זוגות, היות ואינו יודע מה בעל הבית יגיש לו ולכן הגדרת אורח זה כמו התכוון לשתות כוס אחת ונמלך ושתה עוד כוס, שאין הכוסות מצטרפים לגבי חשש זוגות. א"כ כאן שליח המלכות הוא בבחינת אורח, ומדוע ניזוק.

ולפי קשייתו של התוס' רא"ש יעלה שדברי רב אסי לפנינו בסוגיא מדובר רק בבעל הבית, ולא באורח שאצלו אין חשש זוגות.

תירץ התוס' רא"ש ששליח המלכות מחמת חשיבותו נחשב לבעל הבית וברור שכל דבר שיבקש יתנו לו, א"כ אין לו הגדרה של נמלך וככל שישתה יש צירוף של הכוסות לגבי "זוגות" ולכן כאשר סילקו את השלחן לאחר ששתה ב' כוסות ניזוק מאותם שדים.

שאלה הגמ' בפסחים (שם) איך תיקנו רבנן לבילי הסדר שישתה ארבע כוסות, הרי יש סכנה מחמת זוגות. דעת רבינא, שאין בכך סכנה היות וגדר "זוגות", בדבר שיש צירוף בין אחד לשני וכאשר מסיים בזוג יכול להיזק. אולם ארבע כוסות שתיקנו רבנן דרך חירות, כל חד וחד מצוה בפני עצמה וממילא אינם מצטרפים.

שואל רבינו דוד, חז"ל תיקנו ד' כוסות, כלומר שתיית ד' כוסות דרך חירות ואם שתה כוס אחת או שתיים ולא כלום, א"כ מה שייך לומר כל אחת מצווה בפני עצמה. מחדש רבינו דוד, היות ואמרו שתקנת הד' כוסות היא על ד' מצוות, היינו "כוס של קידוש" "כוס על סיפור יצ"מ" "כוס של ברכת המזון" "כוס של ההלל", א"כ אמנם התקנה הייתה על ד' כוסות, אולם אינם מצטרפים לחשש סכנה מפני "זוגות", כיון שלכל אחת יש מצווה והמצוות אינם קשורים זה בזה.

שם בגמ' מבואר בדברי עולא, עשרה כוסות אין בהם משום זוגות. עולא לטעמיה דאמר עולא ואמרי לה במתניתא תנא עשרה כוסות תיקנו חכמים בבית האבל, ואי סלקא דעתך עשרה כוסות יש בהן משום זוגות היכי קיימי רבנן ותקנו מילתא דאתי לידו סכנה. מכאן הוציאה הגמ' שאין חשש זוגות בעשר כוסות.

בתוס' (שם ד"ה עשרה) הוקשה להם הרי רבא אמר שאין חשש לזוגות כאשר יש בין הכוסות כוס של ברכה שאינו מצטרף לרע. לכן אמרו תוס' שעולא חולק על דברי רבא וסבר עולא שאף כאשר יש כוס של ברכה מצטרף לגבי זוגות, אך למד שבעשר כוסות אין חשש של זוגות.

אומר הרשב"ם (שם ד"ה עשרה כוסות) שבדאי שביותר מעשר כוסות אין חשש זוגות. בתוס' רא"ש נקט שכל מה שאין חשש זה דווקא לגבי "זוגות", היינו מזיקים. אולם חשש כשפים, עדיין יש שהרי בגמ' הביאו מעשה שהיה חשש אף במאה כוסות. ובאמת צריך ליישן, אם עדיין יש חשש של כשפים האך תיקנו רבנן ולא חששו לכשפים. כמו שהקשתה הגמ' על ד' כוסות מדוע לא חששו לזוגות כך יש להקשות לגבי כשפים כך הק' הרשב"ם.

בשו"ת חות יאיר (ס' כה) הקשה מאידך גיסא, אם מצאנו בבית אבל שחז"ל תיקנו י' כוסות והקשו בגמ' הרי יש חשש של זוגות. ומכח תקנת חז"ל הוכיחו בגמ' שאין חשש לזוגות ב' כוסות. אף על קושיית הגמ' בתחילת הסוגיא שהקשו איך תיקנו חז"ל ד' כוסות יש נחשוש לזוגות. שהגמ' תוכיח אם חז"ל תיקנו ד' כוסות, מוכח שאין חשש של זוגות. בדיוק כמו שהגמ' תירצה על בית האבל שתיקנו לומר בו ברכה על י' כוסות.

אומר החות יאיר (ס' כו) בבית האבל לא חששו לכשפים היות ואין זה דבר קבוע אלא באקראי ובאופן ארעי אין חשש של כשפים. רק בד' כוסות ששתייתם קבועה ובכל ישראל חששו לכשפים. ובכך לכאורה מתורצת אף קושיית הרשב"ם שבדרך ארעי אין חשש של כשפים ולא רק חשש של זוגות.

ובאמת צריך תלמוד, אם בדרך עראי אין חשש זוגות, מתי חשש רב אסי לכוס פורענות, האם רק בסעודה קבועה כגון בשבת, לכאורה מה שייך להגדיר סתם ארוחה כסעודה קבועה שיש בה חשש 'זוגות', הרי אם אין חיוב אכילה, ואדם יכול להיפטר מסעודה זו, מה יגדיר כסעודה קבועה, ואולי הכל הולך לפי הרגילות. וצריך תלמוד.

נושא היום: שכח ברכה ראשונה. אספרגוס. כוס של ברכה

ענה רב חסדא לישואלים, מי שלא בירך ברכה ראשונה והתחיל לאכול או לשתות חייב לברך בשעה שנזכר, **שהרי** אין סיבה שימשיך בטעותו וימשיך לאכול בלא ברכה. **לדעת רבינא** יכול לברך אף אם גמר סעודתו, **והביא ראיא** מטבילה, שעלה מטבילה מברך 'על הטבילה'. **זוחה גמ'**, לפני הטבילה לא יכל לברך משום טומאה [1] והיות והיה דחוי מעיקרא לא נדחה מהברכה, אבל אדם ששכח ברכה והיה ראוי לברך ונדחה, נדחה לגמרי.

אספרגוס של יין טוב ללב, עיניים, טחול. **וקשה** לראש, מעיים, ופי הטבעת. **ואספרגוס של שיכר** להפך, **טוב** לראש, מעיים, ופי הטבעת. **וקשה** ללב, עיניים, טחול. **ומה שאמרו שאספרגוס** עם יין טוב לבני מעיים, זה דווקא כאשר יש בו יין ב' ג' שנים. **והראיה** שיש חלק בין יין ישן לחדש, מהגודר מן היין מחמת שקשה לבני מעיים, ואמרו לו שהרי רק חדש זיקו ויין ישן מועיל, ושחק, **דינן** שמוצר בין ישן ואסור בחדש.

י' הנהגות נאמרו כלפי שתיית אספרגוס: **א**. אין לדבר לאחר שתייתו. **ב**. שותים בבת אחת. **ג**. מקבלו בימין ושותה ביד שמאל. **ד**. אין לדבר לאחר שתייתו. **ה**. שותים בבת אחת. **ו**. מחזירים את הכוס דווקא לנותן.

עוד אמרו, באספרגוס של שיכר יש לירוק אחר שתייתו, ואם לא ירוק, יחלה. **אמר רב אשי**, וירוקו אפילו בפני המלך, שהרי אם לא ירוק יסתכן. **ובאספרגוס של יין**, לא רק אחריו, ואם ירוק יחלה.

וצריך לאחרי לאלל דבר ממינו. והיינו שאספרגוס מיון אוכל אח"כ פת. והעשוי משיכר תאנים, ישתה תאנים וכד'.

אמר רבי ישמעאל בן אלישע, ג' הנהגות אמרו לי מלאך חשוב, **א**. תקח לבד את החלוק בבוקר כדי ללבוש. **ב**. נטילת ידיים של שחרית אל תטול ממי שלא נטל. **ג**. אל תעמוד ליד נשים שחזרות מלוויה, משום שמלאך המוות נמצא שם וחרבו שלופה ומותר לו להזיק. **ואם ניפסע בהם**, יקפוצו ממקומו ד' אמות, **ועדף** שיעבור נהר שיהיה חוצץ בינו ובין הנשים, **וא** לכל הפחות דרך אחרת, **או** יתחבא מאחורי כותל, **ואם לא** יסובב פניו מהנשים ויגיד "ויאמר ד' אל השטן יגער ד' בך" עד שיעברו הנשים.

י' הלכות נאמרו בכוס של ברכה: **א**. הדחה מבפנים. **ב**. שטיפה מבחוץ [2]. **ג**. יתנו חי. **ד**. מלא [3]. **ה**. מעוטר, **לרב יהודה**, בתלמידים. **לרב חסדא**, בכוסות נוספים מסביב. **לרבי חנן**, בין חי. **לרב ששת**, מוסיף יין בברכת הארץ. **ו**. ראשו בעיטוף. **ר"פ** התעטף בטלית. **ורב אסי** לבש סודר על ראשו. **ז**. ונטלו בבי' ידיו, **המקור לרבי חנינא בר פפא**, "שאו ידכם קודש וברכו את ד'". **ח**. בזמן הברכה מחזיקו בימין, **רבי חיאיא בר אבא אמר בשם רבינא**, שהקדמונים הסתפקו אם יד שמאל יכולה לסייע לימין [4]. **ואמר רב אשי** שהיות ולא פשטו נחמיר שלא לסייע. **ט**. צריך להגביהו טפח מהקרקע, **המקור ביאר רבי אחא ברבי חנינא** "כוס ישועות אשא ובשם ד' אקרא". **י**. בזמן הברכה נותן בו עיניו, כדי שלא יסיה דעתו. **יא**. ששולח לאנשי ביתו בדרך חשיבות, **שתתברך** אשתו פרי בטן. **כ**. כאשר **עולא התארח אצל ר'נ**, אמרו לו ר'נ שישלח לאשתו את הכוס של הברכה, **ואמר לו עולא** שהרי נאמר "פרי בטנך" כלומר מספיק שהבעל ישתה כדי שתתברך האשה. **וכן מבואר בברייתא** בשם רבי נתן, **בנתנים** שמעה 'לח'א' אשתו של ר'נ שעולא אמר שלא צריך לשלוח את הכוס ברכה, קמה בעכס למקום היינות ושברה ארבע מאות חביות יין. **אמר ר'נ לעולא** ישלח לה כוס אחרת, ושלח לומר לה שכל היין שבחביות הוא של ברכה, ולא קיבלה דבריו.

לרבינא, המנהג רק בד' דברים [5]. **א**. שטיפה. **ב**. הדחה. **ג**. יתנו חי. **ד**. מלא. **עוד אמר רבינא**, המברך על כוס מלא, נותנים לו נחלה בלי מצרים "ומלא ברכת ד' ים ודרום ירשה" [6]. **לרב יוסי ברבי חנינא**, זוכה לב' עולמות.

אמר רב אסי, כאשר קיבל המברך את כוס הברכה, לא ידבר עד שיברך [7]. **עוד אמר רב אסי וביאר רבנן**, אם שתה כוס בסעודה, סכנה לברך על כוס של ברכת המזון מחשש זוגות, **וכן מבואר בברייתא** והמקור "הכון לקראת אלקיך ישראל" ויש להתכונן בדברים עז ולא בדברי פורענות.

אמר רבי אבהו ו"א שמבואר בברייתא, אכל בהליכה, מברך בעמידה על מקום אחד, ולא צריך לשת. ואם אכל בעמידה במקום אחד, בברכה ישב. ושהוא מיסב, בברכה יושב. **והלכה** יושב ומברך [8].

הארות
[1] ביארנו לפי רש"י (ד"ה תתם) שביאר שמדובר בבעל קרי שאסור לברך מצד שאסור בדברי תורה. אמנם תוד"ה מעיקרא, שבטבילת גר לא שייך שיברך קודם הטבילה שהרי הוא בגיטותו, לכך בכל הטבילות תיקנו שיברך אח"כ. ע"ז הדורף ביארו מדוע ברכת על נטי' היא לאחר הנטילה ולא קודם, היות בהרבה מקומות אדם בא מביט הכסא וקודם נטילה אינו ראוי לברך, לכך תיקנו בכל נטילה שיברך אח"כ. [2] לר"י בתוד"ה שטיפה, אם הכוס נקיה לא צריך שטיפה והדחה. במ"ב (קפ"ג, א) דווקא אם צח ונקי לא צריך הדחה, ובלא"ה אפילו נקי צריך שטיפה והדחה. [3] תוד"ה שטיפה הביאו עוד מקור שזכר בירושלמי. [4] ביארו תוד"ה שמאל, שמאל, שמדובר בכוס גדולה, בברכה"ז ארוכה כשבת ר"ח טבת בחנוכה. [5] אמנם תוד"ה אין, נקטו שבכוס של ברכה יש להחמיר בעיטוף, שהרי ראיו שהאמוראים החמירו בה. וכן להסתבר שריו"ח יחלוף על ידי ימין דווקא בלא סיוע שמאל. [6] ע"י בתוד"ה זוכה, צורת הדרשה. [7] ביארו תוד"ה אין, שאמנם בדיעבד אם שח בין הברכות יצא ידי חובתו, אבל אם שח בזמן שהמברך מברך לא יצא אף בדיעבד. [8] ביארו תוד"ה והלכתא, החמירו בברכה"ז מהתורה, והביאו רמז מפי רבי משה אלברט "ואכלת ושבעת" שב' עת'.